

Svojo človeško borbo prenaša v svojo pesem in greši pri tem proti večnim zakonom umetnosti, ki zahtevajo, da mora biti umetnina najvišji in končni izraz zbrane strasti. Toda duševno življenje pesnice se je medtem že ustalilo, povzpela se je do one zbranosti duha, ko nam more podati najvišje in najboljše svoje tako bogate duše.

Ivan Mrak.

Mazepovec. »Slava Bogu!« — »Slava Bogu!« odgovori spoštljivo sotnija in se prikloni v pas. In že je stal pred mano. Visok je bil, širokopleč, črnih las in oči in visoka ohlapna kosmata kučma mu je prijetno zlezla na desno uho. Večkrat sem ga že opazoval in tudi danes v cerkvi sem ga med vsemi vsakikrat opazil, ko sem se obrnil.

»Te umiješ našo movu...« — »Da,« mu odgovorim, »umem vaš jezik.«

»Dneš propovjduvav te vašem žovnjirjam Ukrajincam po ukrajinske pro vašoho carjá, ja čuv. Vaš car starěj, dóbrej ale beztalannej na vse žetjé, ja čuv. Vin duže ljubet našeh bratv v Halečeni; — i tak po pravdji, — i me voljileb johó. Ale u naš na Ukrajini ne tak, — naš car nas ne ljubet... Spaseba, dobrodijju, ščo govorjev po ukrajinske, krasno djákuju, duže krasno.«¹

In poln zahvalnosti me je gledal s tistimi črnimi očmi, polnimi globoke neizraznosti. Segel sem mu v roko in dolgo mi jo je stiskal.

»Te znaješ pro sumnu dolju Ukrajine, pro našoho Mazepu i Hordijenka, — pevno znaješ, — ej Bohu...«² Zarosile so se mu oči. Oba sva se pa zamislila v leto 1709., ko je car Peter Veliki pobil pri Poltavi švedskega kralja Karla XII. in ukrajinskega hetmana Mazepa. Tedaj je bil lepí načrt nove samosvoje Ukrajine, ki sta ga sestavila Mazepa in Hordijenko, uničen.

»Vidiš, dobrodijju, imam drugove, Ukrajince, — skoraj sami smo — in jaz sem kakor batjko med njimi, pa govorimo o svoji nesrečni Ukrajini ves dan, celo ponoči, sanjamo o nji, a da morem govoriti o nji s tabo, daleko, daleko od doma! Najveselejši dan mojega ujetništva, da sem čul spet v cerkvi krščeno besedo.«

Bil je to pismen človek, njegov ded in oče tudi. »Bog mu daj zdravje, Bog ga čuvaj i nenjku moju melu!«³ — »Čakaj, povem ti, kako je v naši hiši.« In obrnil se je proti vzhodu: »Vidiš, tam, daleko, daleko je moj dom, ob širokem batjku⁴ Dnjipru, — tudi Tarasova gora in gomila⁵ je tam in njegov duh plava kot dobri angel čez vso Ukrajino. Duh starih hetmanov živi v našem domu. Hej, ko bi prišel čas..., a dobro,

¹ »Danes si propovedoval vašim ukrajinskim vojakom po ukrajinski o vašem carju, sem slišal. Vaš car je star, dober, a nesrečen v življenju. On zelo ljubi naše brate v Galiciji in prav je tako, tudi mi bi rajši imeli njega. A pri nas na Ukrajini ni tako, naš car nas ne ljubi... Hvala ti, duhovni oče, da si govoril po ukrajinski, lepa hvala ti, zelo lepa hvala ti.«

Opomba. Znamenje e pomeni zamolkel e, glas med i in e.

² »Ti poznaš tužno usodo Ukrajine... gotovo poznaš, — za Boga...«

³ »Mojo milo mamico.«

⁴ Očetu (očku).

⁵ Gomila Tarasa Ševčenka.

»neháj bude!«¹... Moj ded je kot prorok, vsa stapa ga pozna. Bihmé,² ko govori o starih junaških časih z »dribnenjkeme sljizonjkame«³ — vsem gre na jok.«

Takih dedov in očetov je polno po Ukrajini. Ustno izročilo je v narodu živo in mogočno ko malokje. Danes se tudi mnogo piše, a še več skrivši govori, in tajnih društev v osvobojenje Ukrajine ne manjka, čeprav ima ruska policija sila bistre oči.

»A ko je prišel trenutek — kako željno pričakujemo ugodnih trenutkov in priložnosti! — nepričakovano je vzbuhnila vojna — velike priprave so bile le vojaške vaje — tedaj je zaiskrilo izpod pepela, zašumelo po Ukrajini — a že smo bili trumoma odtirani, kar čez noč, eni v Sibir, drugo v kosarno — jaz v kosarno, brat v Sibir, a mlajši brat, »beztalannej holubček«,⁴ je padel v snežnih Karpatih... A povej mi, komu bo koristila njegova kri? Ej Bohu! izgubljena, v našo škodo prolita — in na tisoče in tisoče ljubih in dragocenih življenj je za nas izgubljenih! — Uboga Ukrajina...«

Globoko se je zamislil, tuga mu je klonila glavo.

Naenkrat me pa prodirno pogleda. »Kaj misliš, dobrodijju, kaj bo ž njo — z našo Ukrajino? — Jo li osvobodi vaš car?...«

»Ne vemo, kaj in kako bo — toda, brate, ne umre! Vstane slava in svoboda, preje ali kasneje vstane, morda preje ko mislimo...«

»Da, ne sme umreti, toda...«

»Silna je Ukrajina, neizmerna...«

»Da, prostrana, neizmerna je, toda — moč katal!⁵... brezobzirna je, kruta — kot ledeni sever bujni stepi! Vse zatre, potepta, pokonča — zaduši cvetove in življenje — ta ledeni sever!...«

»Priatelj,« ga prekinem, »ledeni sever le uspava naravo in v novo se probudi in vzcvete še bogateje in bujneje! Ne veš li, kaj pravi Ševčenko - prorók?

Ne umré duša naša,
ne umré svoboda,
ne izorje nenasitnik
polja na dnu morja, —
ne ukuje žive duše
in besede žive...

Veruješ v Tarasa, preroka stepe?»

»Verujem!«

»In on pravi tudi, on, najnesrečnejši Ukrajinec, ki je živel v najžalostnejših časih: Trebab vmerté, ta nadjija, brate, ne vméraj!«⁶

»Resnično, upanje ne umre in ne sme umreti...«

»Brate, duša, ljubezen je mogočnejše orožje od ognja in meča. Ta vse preмага, uniči vse ovire, podira in gradi, kar bi se zdelo nemogoče. Zgodovina nas to uči in nas bo učila. Vse naše orožje je plod duhá, a duh snuje tudi orožja, ki jih ni mogoče zvariti iz mrtve snovi. Orožje, ki bo osvobodilo Ukrajino, ako je ne bo mogel meč te vojske, treba zvariti iz človeških src in vnvanje

¹ »Naj bo!«

² Bihmé = bogme!

³ Drobnimi solzicami.

⁴ Nesrečni golobček.

⁵ Kat = krvnik, trinog.

⁶ Trebalo bi umreti, a upanje, brate, ne umrje.

sile, siloviti preobrat ali puniti bi le pripomogli k dosegu visokega smotra. Da bi zmagalo samo orožje duha, kot pri samoosvoji Norvegije, si ni mogoče misliti. Izkratka — vaš Ševčenko je to dobro uvideval in umel in zato je toli prosil in nujno priporočal:

Učite se, bratje moji!
Mislite, berite,
tujemu se priučujte
in svoje gojite!

Pa:

Objemite, bratje moji,
najmanjšega brata...

Prosvete treba torej, vsestranske organizacije in ljubezni! Vsi za enega, eden za vse! In čim bolj bo rastla splošna prosveta in samozavest, tem bliže boste smotru! Ta je bila pot Irske, male Irske, in — kdo ve, kako malo ima še do svobode... Ej, brate, še to! Ukrajina je bila prosvetljena, ko je ledeni sever še moril svoje lastne stepe na severu. Ukrajina ni onemogla, zaspala vsled propada in nedostajanja lastne življenjske moči, ampak le bolj vsled krutega nasilstva. Ona se ni izživela kot mnog drugi narod, ki je potratil in otroval svoj najboljši mozek in sam v sebi obnemogel obležal kot trhel hlod ob poti... Poln življenjske moči je, kot kleno seme pod snegom! Brate, pomni: to je nadtridesetmilijonski narod, poln čvrste, nepokvarjene krvi, poln vrlin in nadarjenosti, svobodoljuben narod z naravnim velikim bogastvom zemlje in preslavno zgodovino, staro tisoč let!... Kje je sekira, ki bi mogla podreti ta silni hrast, zatreti ogromne korenine?...

Molče sva se gledala. Videl sem mu, kako so se mu iskrile in oživljale oči. Duša mu je objemala vso neizmerno Ukrajino in celo tisočletje mu je živo stalo pred očmi...

»Zdaj ste Ukrajinci kot vojaki in zlasti kot ujetniki prišli daleč med svet. Tudi to vam bo v veliko korist, mnogo se boste naučili.«

»Res je, ne hodimo okrog z zaprtimi očmi in z zatisnjenimi ušesi.«

Pogledal sem ga živo v oči: »Prijatelj, tebi in tvojim je vojna potrla duha, ko vidite, da teče vaša kri brez koristi. Ujetništvo vam je vzelo vse veselje, odtrgani ste od Ukrajine in svojcev, zato ste črnogledi in ste izgubili vero v bodočnost. Otrsi se trenutka, ki deluje na človeka kot meglen jesenski dan in ne vidiš dalje ko do bližnje koče; ko se megla dvigne in poizgubi, se ti odkrije solnce in daljno obzorje in cilj... Ozri se na vzhod, poleti z duhom ob Dnjipr in priznaj, da je tvoja duša polna nezlomljive sile in volje — priznaj, da veruješ v bodočnost!«

»Priznavam,« odgovori, »od te vere živim!«

»Rekel sem, da je v hujših časih, neprimerno hujših, živel vaš prorok Taras, pa ni obupal. Živo in trdno je veroval v bodočnost, misleč na žilavi narod in na božjo pravičnost. Veš, kako je molil?«

»Vem.

Verujemo v Tvojo silo
in besedo živo,
vstane pravda in svoboda
in tebi edino
pokloné se vsi jeziki
na veke, na veke...«

»Veruješ v pravico?«

»Verujem. Še nekaj,« dostavi naglo, »spomnil sem se besed dedovih. Kolikokrat in s kakim zadovoljstvom nam je pripovedoval o zadnjem hetmanu Pavlu Polubotku. Ker je Pavel neustrašeno in javno očital Petru Velikemu krivice Ukrajini, ga je dal Peter vreči v ječo. Pavel je v ječi obolel, car mu je hotel vsiliti zdravnika, a on: »Ne, car! Ti mi ne moreš več vrniti življenja, ki gasne! Do tebe ne čutim sovraštva! Pa kmalu bosta stala pred pravičnim Sodnikom Peter in Pavel. On bo razsodil!« In res, Pavel je umrl kmalu, začetkom l. 1724., car Peter pa l. 1725. — Priklical ga je na odgovor. In tako bodo vsi carji priklicani na odgovor, vsi carji, ki so utiskali Ukrajino, od Aleksija Mihajloviča do danes, od leta 1654. do danes, živi in mrtvi, pred Bogom in svetom!«

»Da, tako je! Politični in narodni grehi se maščujejo vsi na tem svetu, ker se mora vsak greh maščevati in ker na onem svetu ni že več ne politike, ne narodov, ne držav,« dostavim jaz. »Sicer pa, brate — kdo vé, kako se preokrene — še v tej vojni! — Poljska je že odtrgana — del Ukrajine tudi...«

»Daj, Bože, daj!« ...

Duša mu je trepetala, to sem živo čutil, ko sem mu podal roko v slovo. Tudi v meni je trepetala v neizrazni otožni milini in topila se je obenem v ognju...

Nedaleč sem postal in gledal na sotnijo. Vstopila se je v vrste in se obrnila proti vzhodu, proti »nenjki« Ukrajini, da odmoli večerno molitev. Prekrižali so roke na prsih, se priklonili v pas, se pokrižavali od čela do ramen in se vnovu priklanjali pevajoč svojo molitev, vzhodni cerkveni koral Očenaš.

Jos. Abram.

Drobiž.

Rdeče vrste.

Čudno se meša v mojem srcu. Včasih me zaboli, da bi glasno zavpil od bolečine. V enem takih trenutkov sem sklenil zgraditi nov miselni sestav, ki bo osrečil vse ljudi, razjasnil vse. Pisal sem do polnoči, in ko sem ležal v posteljo, je vzdihnila moja žena:

»Ubožec moj!«

»Zakaj? Povej, zakaj?«

»Ker... trpiš... za kruh...«

»Ah!« Blagor ti, moja žena!

Rad se pogovarjam s teboj, moj otrok. Moja zamolčana beseda bo živela v tebi. Ti edini me razumeš; tvoje zamišljene oči me izprašujejo. Kam stezaš ročice v zarjo, ki še vedno ni vzplamenela v jasen dan? Kaj misliš, moj otrok?

Eno ti povem: Vsako drevo raste navzgor, vsaka voda teče navzdol. To resnico si zapomni.

Najlažje umre mati, če umre zadnja.

Kar bi hotel, da ne bi živelo, živi, kar nočem, da bi umrlo, umre. Zjutraj sem ugledal solnce na zapadu.

Mislim, da bi mogel ljubiti le žensko, ki sama ljubi resnico bolj, nego mene, in mene bolj, nego sijaj.

Orla v kletki ne ljubim, ker me strašno režejo njegove oči, bolne od ponosa. Orla v višavi ljubim manj, ker je razbojnik. Slavca imam rad. Papačaja ne maram, ker je komedijant.